

*Глушук-Олея Г. І.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри романо-германських мов
Херсонського державного університету,
докторант кафедри іспанської та французької філології
Київського національного лінгвістичного університету*

ТИПОЛОГІЯ ЗАПЕРЕЧЕННЯ В ІСПАНСЬКІЙ МОВІ: ОГЛЯД РІЗНИХ ПІДХОДІВ ТА ЇХ УНІФІКАЦІЯ

Анотація. У статті розглянуто різні підходи до типологізації заперечення як мовної універсалії взагалі та в іспанській мові зокрема; зроблено спробу уніфікації з урахуванням різних критеріїв, покладених у їхню основу.

Ключові слова: типологія, заперечення, підходи, критерії, іспанська мова.

Постановка проблеми. Типологія – один із основних аспектів вивчення мови, разом із порівняльно-історичним (генетичним), від якого вона відрізняється онтологічно (за суттєвими характеристиками предмета дослідження) і епістемологічно (за сукупністю принципів і прийомів дослідження) [1, с. 511–512]. У типології поняття відповідності не є обов'язково двоплановим (за формою та значенням) і може обмежуватись тільки формою або тільки значенням одиниць, що співставляються. Залежно від предмету дослідження розрізняють функціональну (соціолінгвістичну) та структурну типології. Предмет функціональної – мова як комунікативний засіб, що розглядається крізь призму його соціальних функцій і сфер вживання. Предмет структурної – внутрішня організація мови як системи; при цьому розрізняють формальну, орієнтовану тільки на план висловлювання, та контентивну типологію, орієнтовану на семантичні категорії мови та способи їх вираження [1, с. 512–514; 2, 744]. У нашому дослідженні типологію ми сприймаємо як класифікацію мовних одиниць на основі спільності певних ознак. У роботі, передусім, нас цікавить реалізація заперечення саме в іспанській мові, тому докладніше ми розглянемо різні підходи дослідників іспанської мови до цього питання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На різних етапах розвитку науки про мову категорія заперечення через свою універсальність постійно опиняється у центрі уваги мовознавців. В іспанській, як і в інших мовах, заперечення є однією із основних лінгвістичних операцій, до вивчення якої часто зверталися учені і яка на сьогодні продовжує привертати значну увагу дослідників різних галузей. Заперечення у сучасному мовознавстві не розглядається як однорівневе поняття; багатоаспектність та багатофункціональність цього мовно-мовленевого явища пояснює складність його окреслення від інших категорій, оскільки воно, поряд із останніми, слугує для опису дійсності, відіграє величезне значення у процесі спілкування, є однією з основних мисленнєвих операцій, чому було привчено низку праць у сучасній лінгвістиці [4; 5; 6; 7; 9; 11; 12]. Актуальність нашого наукового пошуку зумовлена інтересом сучасних лінгвістичних студій до вивчення мовної свідомості, яка, безсумнівно, знаходить свій відбиток в універсальних категоріях, у тому числі і в запереченні, – насамперед, у різних способах його вираження.

Метою розвідки є опис та уніфікація різних підходів до типології заперечення. Предметом є власне категорія заперечення як мовна універсалія.

Виклад основного матеріалу дослідження. Заперечення як багатогранна логіко-лінгвістична категорія, у свою чергу, може розглядатися так [3, с. 303]:

- абсолютне заперечення (яке відноситься до висловлення в цілому) або так зване повне;
- подвійне заперечення (два рази виражене заперечення у складі одного висловлювання, повторення заперечення при однорідних членах речення);
- логічне заперечення (заперечення у логіко-матеріальному сенсі, відповідно до якого подвійне заперечення є взаємно знищуючим);
- багатократне заперечення (заперечення, яке повторюється з усіма членами висловлення);
- продовжуване заперечення (заперечний сполучник виступає як частина тавтологічного сполучникового словосполучення);
- просте заперечення (один раз виражене заперечення);
- синтаксичне заперечення (заперечення, що виражається просодичними засобами (риторичне запитання));
- словесне заперечення (за допомогою лексичних засобів).

Разом із тим у зміст мовного заперечення можуть входити окремі значення, як-от: незгода, відказ (посилена форма заперечення), спростування (аргументоване заперечення), відмова (неприйняття прохання, вимоги тощо), заборона (категоричний відказ), протест (найбільш сильна форма відказу) та інші [4, с. 9].

О.В. Падучевою було виділено такі шість типів заперечення [1, с. 354–355]: повне (або семантично загально заперечне речення, яке цілком складає сферу дії заперечення), часткове (або семантично частково заперечне, тобто в реченні заперечується один семантичний компонент), фразове (виражене заперечним словом у складі присудка або заперечною формою присудка), зміщене (те, що прилягає не до того слова, до якого відноситься за змістом, а до другого слова, що синтаксично підкорює перше), множинне (або кумулятивне – виражається наявністю в реченні заперечного займенника, прислівника чи сполучника, коли відбувається узгодження, що допускає або вимагає заперечення перед присудком).

М.І. Баган диференціює функціональні вияви заперечення за об'єктом впливу, за комунікативно-прагматичним спрямуванням, за способом мовного втілення [5, с. 54–65].

А.Й. Паславська розглядає п'ять типів заперечення, залежно від тієї структурної одиниці, яка потрапляє в операційну ді-

лянку заперечення: абсолютне, предикатне, контрастне, зміщене та лексичне; перше застосовується у логіці для позначення хибності судження і, на думку дослідниці, є нехарактерним для природних мов, другий тип заперечення, яке називається також стандартним, може застосовуватися до більшості базових речень; реалізація контрастного заперечення проходить двома етапами: заперечення пропозиції та висування альтернативної, зміщене синтаксично, залежить від слова, що підпорядковує інше, яке представляє вершину рематичної групи речення, і останнє, лексичне, може реалізовуватися за допомогою афіксів, слів із імпліцитним компонентом заперечення, заперечних фразеологізмів з експліцитним чи імпліцитним значенням заперечення [6, с. 12–13].

За класифікацією М. Мієстамо, яка ґрунтується на дослідженні 297 мов, стандартне заперечення поділяється на симетричне й асиметричне. Стандартне заперечення характеризується наявністю у мові основних засобів для заперечення декларативного дієслова у реченні, так, наприклад, стандартним вважається заперечення в англійській мові, що представлено конструкцію *donot* – заперечний елемент додається до допоміжного дієслова [7, с. 553]. Стосовно симетричного заперечення, то в цьому типі заперечний маркер вставляється у стверджувальне речення без зміни його структури, в асиметричному типі заперечні й незаперечні моделі представляють зовсім різні структури, окрім наявності власно заперечного маркера [7, с. 556].

Дж. Сьорль у своїй теорії мовленнєвих актів, заснованої на комунікативному намірі мовця та його психологічному стані, описує два типи заперечення: іллокутивне та пропозиційне [8, с. 40–42]. На прикладах *Noprometovenir / Prometovenir* він пояснює, що у першому реченні іллокутивне заперечення змінює характер іллокутивного акту, така репліка не є обіцянкою, а негативною відповіддю, відмовою обіцянки; другий приклад ілюструє пропозиційне заперечення, яке не змінює характер мовленнєвого акту, таким чином у результаті з'являється інша пропозиція з такою ж іллокутивною силою, так, *prometovenir* і *prometovenir* є обіцянками з однаковою мовленнєвою інтенсивністю [8, с. 41–42]. Натомість у «Лінгвістичній енциклопедії» О.О. Селіванової виділяються три основні типи заперечення: металінгвістичне, протиставлене попередній реальності подій, полемічне, що ґрунтується на протиславленні автора й суб'єкта висловлення, та дескриптивне, яке не залежить від інших висловлень і є інформативним [2, с. 174].

Зважаючи на класифікацію заперечення у каталонській мові Р. Моранта [9, с. 13–19] та на спорідненість указаної мови з іспанською, деякі іспанські учені застосовують її для типології заперечення в останній й представляють це таким чином [10, с. 523–524; 11, с. 9–10]:

- Експлетивне заперечення.
- Неексплетивне заперечення.
- Абсолютне заперечення.
- Релятивне / відносне заперечення.
- Імпліцитне заперечення семантичного типу.
- Імпліцитне заперечення прагматичного типу.
- Експліцитне заперечення морфологічного типу.
- Експліцитне заперечення синтаксичного типу.
- Часткове заперечення.
- Повне заперечення.
- Дескриптивне заперечення.
- Металінгвістичне заперечення.

Внутрішнє заперечення.

Зовнішнє модальне заперечення.

Зовнішнє виконавче заперечення.

Виходячи із цього, А. Лопес Гарсія зазначає, що заперечення саме по собі не є морфологічною ані лексичною категорією, оскільки для вираження заперечного / негативного значення в одному реченні / висловленні є багато різних засобів, тому свою увагу вона концентрує на прагматичному запереченні, яке, безпосередньо, може пов'язуватися з іронією [10, с. 524].

У свою чергу, Ф. Ернандес Парісіо, вивчаючи функціонування заперечення у дискурсі й користуючись термінологією Р.М. Хейра, розглядає додатково фразичний, тропічний і неустичний типи заперечення [12, с. 83–91]. Під терміном «фразичний» мається на увазі частина речення із пропозиційним значенням, такий тип відповідає внутрішньому і дескриптивному запереченню, може з'являтися у реченні незалежно від контексту останнього: *Estehombrenollevadinerо*. Тропічний є індикатором іллокутивної сили і співпадає з поняттям модальності [12, с. 83–84]. Неустичний тип відповідає перформативному запереченню, тобто запереченню підлягає іллокутивне експліцитне дієслова, що являє собою безкомпромісний акт, наприклад: *Nodigoqueestecochecamaseadepri mera; Noprometollamatrtemañana*. Порівняно з іншими, цей тип заперечення не відхиляє повністю зміст, на який впливає [12, с. 85]. У нашому дослідженні ми врахували зазначені підходи до класифікації заперечення та зробили спробу поєднати все у таблиці:

Таблиця 1

Типологія заперечення в іспанській мові: уніфікація різних підходів

За наявністю негативного значення			
Експлетивне		Неексплетивне	
За наявністю формального показника заперечення			
Експліцитне		Імпліцитне	
граматичне	лексичне	семантичне	прагматичне
повне часткове	власно лексичне морфологічне фразеологічне	лексеми, моделі, вигуки, словосполучення фразеологізми	іронія, перепит, риторичне питання
За об'єктом впливу			
Зовнішнє		Внутрішнє	
За комунікативно-прагматичним спрямуванням			
Металінгвістичне		Дескриптивне	Полемічне
За актом мовлення			
Іллокутивне		Пропозиційне	
За ступенем експресивності			
Нейтральне		Пом'якшене	Афективне

Висновки дослідження та перспективи подальших наукових розвідок. Як бачимо, в сучасній іспаністиці існує багато спроб типологічної класифікації заперечення залежно від критерію, покладеного в його основу. Вивчення універсальної категорії заперечення в іспаністиці має безсумнівну актуальність, а перспективою подальшої наукової розвідки вважаємо дослідження становлення категорії заперечення в історії іспанської мови.

Література:

1. Лингвистический энциклопедический словарь / под ред. В.Н. Ярцевой. – М. : Советская Энциклопедия, 1990. – 685 с.

2. Селіванова О.О. Лінгвістична енциклопедія / О.О. Селіванова. – Полтава : Довкілля – К, 2010. – 843 с.
3. Ахманова О.С. Словарь лингвистических терминов / О.С. Ахманова. – М. : Советская энциклопедия, 1969. – 608 с.
4. Шатилова Л.М. Контрастивность отрицания во фразах пожелания добра немецком и русском языках / Л.М. Шатилова. – Мичуринск : Изд-во Мичуринск.госуд. аграрного унив-та, 2009. – 58 с.
5. Баган М. Категорія заперечення в українській мові: функціонально-семантична та етнолінгвістичні вияви: [монографія] / [М.Баган]. – К : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2012. – 376 с.
6. Паславська А.Й. Заперечення та сфери його дії: семантика, синтактика, прагматика, просодика : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня доктора філол. наук : спец. 10.02.15 – загальне мовознавство / А.Й. Паславська. – К., 2006. – 33 с.
7. Miestamo M. Negation – An Overview of Typological Research / Matti Miestamo // Language and Linguistics Compass, 2007, Volume 1/5. – P. 552–570.
8. Searl J. Actos de habla: Ensayo de filosofía del lenguaje / John Searl. – Barcelona : Planeta-Agostini, 1994. – 203 p.
9. Morant i Marco R. La negación en catalán / Ricard Morant i Marco. – Valencia : Universitat, Departament de Teoria dels Llenguatges, 1993. – 248 p.
10. López García A. Gramática del español. II La oración simple. – Madrid : Arco Libros, 1996. – 615 p.
11. Moreno Ayora A. La negación en español / Antonio Moreno Ayora, José Andrés de Molina Redondo. – Granada : MOTRIL, 2002. – 98 p.
12. Hernández Paricio F. Aspectos de la negación. Colección Contextos, 3. – Leon: Universidad de Leon, 1985. – 263 p.

Глушук-Олея А. И. Типология отрицания в испанском языке: рассмотрение разных подходов и их унификация

Аннотация. В статье рассмотрены разные подходы к типологизации отрицания как языковой универсалии в целом и в испанском языке в частности; осуществлена попытка унификации с учётом разных критериев, заложенных в их основу.

Ключевые слова: типология, отрицание, подходы, критерии, испанский язык.

Glushchuk-Oleia G. Typology of negation in Spanish: an overview of different approaches and their unification

Summary. In the article different approaches of typological research of negation, generally, as universal category and in Spanish, particularly, was described; we made an attempt of their unification taking into account different criteria which lay down in their base.

Key words: typology, negation, approaches, criteria, Spanish.